

**Magyarország államhatárának megjelölése 1947-től napjainkig**

A tanulmány sorozat megelőző részeiben a határmegjelölés legkezdetlegesebb formáitól a modern, mm pontossággal bemért és kijelölt határpontok alkotta államhatárig követhettük Magyarország határjeleinek fejlődését. Hazánk határait ma műholdas mérések alapján kitűzött határjelek rendszere mutatja a terepen, és számítógépes rajz-és nyomdatechnika jeleníti meg térképeinken. A GPS technológia és a magasabb technikai színvonalon végzett terepi munka a klasszikus határvonalak és -oszlopok mellett a határjelek új, időtálló, könnyen kezelhető, XXI. századi generációját vezette be. A határvonal és ezáltal a határjelek fontossága a Schengeni Övezethez történő csatlakozással nem csak a külső határon nőtt meg. A határellenőrzés határvonalon történő megszűnésével csupán e jelek tájékoztatnak az államhatár átlépéséről és az egyes nemzeti hatóságok illetékességéről. A határmegjelölés modern és klasszikus eszközeinek egyaránt helye és jelentősége van a „nyitott határok Európájában” is.

**1 A határjelekkel kapcsolatos általános ismeretek áttekintése**

A **határjel** az államhatárt közvetlenül vagy közvetetten jelölő, föld alatti és föld feletti mérési jelek együttese. A határvonal helyzetét tehát határjelek, illetve a **határnyiladék** érzékelteti a terepen. Az államhatár vonalának kitűzése során azonban nem csak határjeleket, hanem más, elsősorban földmérési **segédjelzéseket** (pl.: sokszögműveket, vízrajzi szelvényköveket, stb.) is elhelyeznek. Ezek a határmegjelölés szempontjából egy tekintet alá esnek a határjelekkel.

A határjelek elhelyezésénél elsősorban a határvonal vonalvezetésének irányát, és a terep jellegét veszik figyelembe. Elhelyezésük módja lehet **közvetlen** vagy **közvetett**. Közvetlen jelölési módot ott alkalmaznak, ahol a határjelek közvetlenül a határvonalon helyezhetők el, rendszerint szárazföldi szakaszokon. Közvetett jelölést pedig a folyók vonalával megegyező vízi határszakaszokon, valamint közös utak esetén alkalmaznak.

A határjelek elhelyezésének két formája: az **egysoros** és a **kétsoros**. Egysoros jelölési forma esetében csak a közvetlen jelölés lehetséges. Ekkor a jeleket az érintett államok közösen helyezik el, jelölésük ennek megfelelően kétoldalú. Az államok felségjele a honi terület felé néz. Ebben a csoportba sorolhatjuk a hármas határjeleket is, mivel ezek három oldalán szintén az államoknak megfelelő felségjelzés található az előbbieken tárgyaltaknak megfelelően. Kétsoros jelölést általában vízi határszakaszokon, közvetett jelölési módban alkalmaznak. A jelek ebben az esetben az államok saját területén, egyoldalúan, de a túloldali jelekkel egységes rendszerben kerülnek felállításra. A határjeleket a kétsoros jelölési formán belül **páros vagy váltakozó rendben** helyezhetik el. Páros elhelyezés esetén az egymással szemközti határjeleket összekötő képzeletbeli vonal a határvonalra merőleges. A kétsoroson alkalmazott határjeleken csak annak az államnak a felségjelzése van feltüntetve, amelyik területén az adott határjel áll.

Azokon a helyeken, ahol átmenet van a két határmegjelölési rendszer között, gyakran ún. **határjel-csoportokat** helyeznek el. A határmegjelölés ezen alakzata 3, vagy több határjelből áll, melyek határvonalhoz viszonyított helyzete esetenként változik a helyi adottságoktól és a célszerűségi szempontoktól függően.<sup>1</sup>

A határjeleket a terepen úgy állítják fel, hogy a határokban szereplő és geodéziai úton bemért határpont egybe essen a jel csúcsával, vagy a fedőlapján bevészt keresztet alkotó egyenesek metszéspontjával. Egyes határjelek esetén a határvonal haladási irányát (a határszakasz szakaszbeosztásának számozását alapul véve) a kereszt egyik, nyilat formázó szára mutatja, a kereszt középpontjától két irányba bevészt egyenesek pedig a határvonal további menetét érzékeltetik.

Mivel a határjelek mindenfajta védelem nélkül ki vannak téve az időjárás, és az államhatár földrajzi környezetének változása esetén a romboló természeti hatásoknak, a kitűzött határpontok marandóságának biztosítása érdekében a földfelszíni határjeleken túl **föld alatti jelek** elhelyezése is szükséges lehet a határokban meghatározott veszélyeztetett helyen felállított határjelek alatt. Ez általában egy meghatározott mélységben elhelyezett téglalap- vagy keramitlap a közepén bevészt kereszttel, de lehet bármilyen más jellegű jel is, amely a határjel megsemmisülése vagy elmozdulása esetén alkalmas a bemért határpont megállapítására (pl.: vascső, lefelé fordított üveg, ököl nagyságú kövek, téglalap, keramitlap, stb.).

A határjeleknek azon túl, hogy érzékeltetik a határvonal haladását, a jelölési rendszerben elfoglalt helyük szerint egyenként vagy csoportosan külön szerepük is van. Helyük és szerepük alapján tehát megkülönböztetünk:<sup>2</sup>

**1. Hármasszoros határjeleket (TRIPLEX CONFINII)**

**2. Szakasz határjeleket ( BORNES ORIGINES vagy BORNE DE SECTION )****3. Fő határjeleket ( BORNE PRINCIPALE )****4. Egyéb határjeleket**

A **hármás határjel** külön szerepe, hogy három állam államhatárának találkozási pontját, mint a szomszédos államok közös határszakaszának kezdetét illetve végét jelezzék.

A **szakasz határjel** a felosztott határszakasz egyes (fő)szakaszainak kezdőpontján van elhelyezve. Külön szerepük az egyes szakaszok kezdő- és egyúttal az előző szakasz végpontjának jelölése. Általános jelölési rend szerint a szakaszok kezdőpontját, román viszonylatban azonban a végpontját jelölik, ezért itt *szakaszvégeknek* is nevezik őket.

A **fő határjel** a határvonal főbb töréspontjait jelölik, külön szerepüket helyük mutatja. Egyes esetekben (különösen ismétlődő számozási rendszerben) alszakaszok jelei is lehetnek. A Délszláv viszonylatok esetében a fő töréspontokon számozott határjelek állnak, míg a határvonal mellék töréspontjait számozatlan határjelek jelölik.

Az **egyéb határjelek** gyűjtőfogalmat ugyancsak a mellék töréspontok megjelölésére használják. Az egyes viszonylatokban konkretizálódva egyéb határjel lehet:

1. Mellék határjel (BORNES INTERMEDIARES)
2. Közönséges határjel (BORNES ORDINAIRES)
3. Közbeiktatott határjel (BORNES COMPLEMENTAIRES)
4. Számozatlan határjel
5. Sokszögek
6. Határjel középpontok
7. Határjel csoportok

Az itt felsorolt jelek közül csak az első négynek van olyan külön szerepe, hogy mellék töréspontot jelöljön. A **sokszögek** elsősorban földmérési jellegűek, de szerepük van a határvonal megjelölésében is, szervesen illeszkednek a határjelek rendszerébe. **Határjel középpontokkal** csak ukrán viszonylatban találkozhatunk. Különös szerepük abban áll, hogy e viszonylat esetében mindenhol kétsoros jelölési formát alkalmaznak, így a tényleges határvonalat nem a határoszlopok, hanem a köztük elhelyezett határjel középpontok jelölik. A **határjel csoportok** több határjel együttes alkalmazását jelentik a már tárgyalt helyeken és módokon.

A hármás-, szakasz-, fő-, valamint mellék-, közönséges-, közbeiktatott-, és számozatlan határjelekkel a közvetlen határ-megjelölési forma esetén találkozhatunk, míg az imént felsorolt többi határjel a közvetett megjelölésnél (részben mindkettőnél) fordul elő.

Hazánk határait további, ma már nem használatos határjelek is jelölik, melyeket korábbi határok-mányok határoztak meg. Ilyenek:<sup>3</sup>

1. Határdomb facövekkel
2. Faoszlopok ( PILOTISEN BOIS )
3. Sziklatömbök ( ROCHES )
4. Élő fák vastáblával ( ARBRES FRONTIERES )
5. Polygonkövek ( BORNES POLYGONALES ) stb.

A határjeleket **anyaguk szerint** is csoportosíthatjuk. A jelek anyagát azok helye és szerepe, valamint a szomszédos államok erre vonatkozó megállapodása határozza meg. Határjel készülhet: terméskőből, betonkőből, vasbetonból, fából, fémből, és földből, illetve ezek együtteséből (főleg fa földdel, fémmel). Az államhatár egészét tekintve a leggyakrabban alkalmazott anyagok a betonkő, a vasbeton, és a fa.

A határjelek **alak és méret szerint** viszonylatonként eltérőek lehetnek. A szomszédos államok leggyakrabban gúla-, hasáb-, és hengerszerű test formájú határjeleket rendelnek felállítani közös államhatárukon. A gúla formátum általában a hármás-, szakasz-, és főhatárjelekre jellemző, míg egyes fő-, és egyéb határjelek hasáb illetve henger alakúak.

**2. Magyarország államhatárainak határjelei 1947. február 10-től napjainkig**

Magyarország határai a II. világháború után ismét megváltoztak. Az 1947. február 10-én aláírt békeszerződés alapján hazánk elvesztette az első és második bécsi döntéssel visszacsatolt területeket, vagyis Észak-Erdélyt, Felvidéket, Kárpátalját, és Délvidéket. Am a békeszerződés nem állította vissza pontosan az 1938. január 1-i határokat. A határvonal menetének legfontosabb módosítása három település a későbbiekben részletesebben tárgyalt Csehszlovákiához csatolása volt. A határvonal műszaki munkálatai során az eredeti határ rekonstruálásán túl figyelembe kellett venni az adott politikai és gazdasági helyzet diktálta szempontokat is, vagyis a határkijelölés során a praktikuságot gyakran

megelőzte a takarékoság. A munkák végeztével a 2266 km hosszú trianoni határvonal 2233 km-re zsugorodott. A párizsi békét követően a kialakult határokon a szomszédos országokkal közös határrendi tevékenység eredményeként folyamatos redemarkációs tevékenység jött létre, melynek során viszonylatonként határkiigazításokra került sor, ám ezektől eltekintve hazánk területe nem változott.<sup>4</sup>

## 2.1. A magyar-osztrák államhatár határjelei

Az osztrák-magyar határvonal 356 km-ét ma 12 867 határpont határozza meg, melyek közül 4147-et ma határjel is jelöl. E jelek fele (2 264) a határvonalon, negyede-negyede valamely állam területén áll (943 osztrák területen, és 940 magyar területen). A többi határpontot matematikai és geodéziai módszerekkel meghatározott ún. jelöletlen töréspont, szám szerint 10 603 db.<sup>5</sup>

### 2.1.1. A magyar-szlovák-osztrák hármashatárjel:

Ez a határjel eredetileg a Saint Germain-i és a trianoni békeszerződésnek megfelelően Kittsee, Horvát-újfalú, és Trzlava települések hármashatárpontján, kb 10,7 km-re északnyugatra állt. A párizsi béke után az osztrák „A I.” alszakasz és az „A II.” alszakasz egy része a csehszlovák határ részévé vált. 1947 novemberében a triplexet az eredeti helyéről az új hármashatárpontra, két út tengelyének metszésébe az „A 19”-es határkő helyére telepítették át. A triplex oldalaira az érintett címereivel ellátott 24 cm átmérőjű fémtáblákat helyeztek. 1992-ben a politikai változások miatt szükségessé vált a régi magyar és csehszlovák címerek cseréje. Ez a munka az időszakos határellenőrzés során 1992. május 12-én került végrehajtásra az osztrák fél képviselőjének jelenlétében. A hármashatár környezetében 1992 őszén 12 kőplasztikát helyeztek el (az államok közti határszerződés előírásait figyelembe véve) egy 25 m sugarú körben, melynek középpontjában a triplex áll. A műalkotást a Rajkai Nemzetközi Köszobrász Szimpózium keretében hat ország művészei tervezték és kiviteleztek, létrehozva egy határon átnyúló, ám mégis egységes műalkotást.<sup>6</sup> A határpontról és a triplex határjelről 1996. május 15-én írta alá a három fél a ma is hatályos jegyzőkönyvet Pozsonyban. Az Ausztria legkeletibb pontján felállított háromoldalú gránitgúla egyben Deutsch-Jahrendorf, Rajka, és Oroszvár községek közös határpontja is.

Maga a határjel egy 32 cm magas háromszög alapú hasábból és ráépített 110 cm magas gúlából álló gránitobeliszk, melynek föld feletti magassága így tehát 142 cm. Az alapot alkotó háromszög élei 30 cm, míg a fedlapon 25 cm hosszúak. A határosszlop jelenleg az áthelyezett „A 19”-es határjel mellett áll.<sup>7</sup>

### 2.1.2 A viszonylatban alkalmazott további határjelek:

A **szakasz határkövek** 40×40×150 cm-es hasáb alakúak (föld feletti magasságuk 60 cm), melyek előző határkő felé néző oldalán a szakasz betűjelzése, míg a következő határjel felé eső oldalán a felállítás dátuma olvasható (1922). A tiszta fehér színű kő Magyarország felé néző oldalán „M”, a túlsó oldali terület felőli oldalán „Ö” betű olvasható.

A „B” határpontot a Határmegállapító Bizottság határozta meg a velencei jegyzőkönyv alapján, amely eltér a Saint Germain-i és a trianoni békeszerződésben foglaltaktól. A határpont így Illmitz, Mörbisch, és Fertőrákos települések határába került. Maga a határpont a Fertő-tóban van, ahol az átlagos vízmagasság 1,5 m. Itt a szakasz határkővet betonalapzatra telepítették, melyet kövekkel erősítettek meg. A határjel veszélyeztetett helyzete (szél, jég, hullámverés) miatt rendszeresen megrongálódott, ezért eredeti helyéről elkerült. Az 1964. október 31-i Határszerződés aláírását követően a Határbizottság legégetőbb feladata volt, hogy elvégezze az államhatár kijelölését a Fertő-tóban és az elhelyezett határjeleket tartósan biztosítsa. A „B” szakaszkö 1968-ban, nagyszabású háromszögelési munkálatokat követően további 3 fertő-tavi határjellel együtt ismét felállításra került, és védőépítménnyel lett ellátva. Minden előzetes igyekezet ellenére a jel a jég nyomása miatt úgy megrongálódott, hogy 1972-ben ismét helyre kellett állítani. Ennek során a „B” követ magyar oldalról egy 500 m<sup>3</sup>-es körformájú, betonozott terméskő védművel vették körül.<sup>8</sup> A határpont speciális környezeti viszonyai miatt a határjel kialakítása egyedi. A szabványos szakasz határkő helyett könnyű fémváz szerkezet került a betonalapzatra, melynek csúcsban végződő teteje és alapjában kialakított kör alakú mélyedés érzékelteti a jelölt pontot.

A „C” szakaszkö Írottkőn Hammerteich (Hámor), Rechnitz (Rohonc), Kőszeg települések hármashatárpontján, 883 m tengerszint feletti magasságban található, a magyar-osztrák államhatár legmagasabb pontján. A Saint Germain-i és a Trianoni Békeszerződések alapján az államhatár úgy került kijelölésre, hogy az áthalad az írottkői kilátó földszintjén. A mintegy 12 m magas, bástyához hasonló kőépítményt Rohonc lakossága állította VARGA József tervei alapján. (Előzőleg 1891-ben egy 14 m

magas fatornyot állított a Kőszegi Turista Egyesület, amely azonban 15 évvel később összedőlt.)<sup>9</sup> Itt található a viszonylat egyetlen, határokormányok szerinti szabványos szakaszköve.

A határvonal fő töréspontjain **fő határkövek** állnak, melyek (30×30×120 cm) hasáb alakúak, föld feletti magasságuk 40 cm. Az előző határkő felé néző oldalon a szakasz betűjele, és a főkő száma áll szakaszonként 1-el kezdődően. Többi oldalának jelölése az általános szabályt követi.

A határvonal mellék töréspontjain **közönséges határkövek** kerültek elhelyezésre, melyek alakja szintén hasáb, de méretük kisebb a fő határkőénél (20×20×80 cm), föld feletti magasságuk 30 cm. Az előző határkő felé néző oldalán a legutóbbi főkövet jelölő betű és szám alatt (minden fő határkőtől 1-el kezdődően) a közönséges határkő sorszáma áll. A kő többi oldalának jelölése szintén az általános szabályt követi.

Abban az esetben, ha az államhatár egyértelműen nem ismerhető fel, **közbeiktatott vagy kiegészítő határjel** kell elsősorban a határvonalra, lehetőleg addig jelöletlen töréspontra kihelyezni, és földalatti jellel biztosítani. A jel mérete 16×16×70 cm, melyből 25 cm található a föld felett. A közbeiktatott határjel az előtte lévő határjel számával kell ellátni, elhelyezésük időbeli sorrendjét kisbetűvel kell megjelölni (pl.: A 29/2a), valamint az elhelyezése szerinti évszámmal kell ellátni. Szükség esetén e határjel formája eltérhet a meghatározottól.<sup>10</sup>

Azokon a helyeken, ahol a fenti határjelek közül valamelyiket nem lehet elhelyezni (pl.: úttestben, sziklában, mocsaras terepen) **egyedi határjel** alkalmazható. Ez lehet **fémplakett** az úttestben, **oszlop** a nehezen megközelíthető, vízenyős terepen, valamint **sziklába vésett jel**. Ezeket lehetőség szerint föld alatti jellel, vascsővel, stb. kell biztosítani.<sup>11</sup>

Közvetlenül az államhatáron elhelyezett határjelen a központi jel közepéből kiindulva az előző és a következő közvetlen határjelre mutató **irányjeleket** kell felfesteni. Amikor határvonal megjelölése közvetlenről közvetettre (vagy fordítva) vált, akkor az irányjel az első vagy az utolsó szomszédos jelöletlen töréspontra irányul. A közvetett megjelölés során alkalmazott határjelre szükség esetén a határvonal távolságát (dm élességgel) és irányát mutató nyilat kell felfesteni.

Az áthelyezett határjel megtartja eredeti jelölését, de az áthelyezés évszámát kell rá felfesteni.

A határjellet fehér színű, időjárásálló festékkel kell lefesteni. A határjel megírását (számát, felségjeleit, évszámát), a központi jelet (központot jelző keresztet a felső lapon), az iránynyilatkat, esetleg a határvonaltól való távolságot fekete színű, időjárásálló festékkel kell felfesteni. A határvonalon álló határjel az illető állam mélysége felé mutató oldalán az „M” és „Ö” felségjelzéseket viseli. A nem a határvonalon álló határjeleket csak annak az államnak a felségjelzésével kell megjelölni, melynek területén áll. A megfelelő felségjelzéseket a határjelnek arra az oldalára kell felírni, amely az illető állam mélysége felé irányul.<sup>12</sup>

**A határjelek védelme jelző-védő rudakkal:** A határvonal láthatóságának további elősegítése érdekében mindkét fél belső állami előírásai szerint jelző-védő rudakat helyezhet el. Ezeket a határjel mellé úgy kell elhelyezni, hogy azok ne zavarják a szomszédos jellel való összelátást. A figyelmeztető táblák, illetve a magasabb fémrudak a mezőgazdasági munkák okozta károsodás ellen hivatottak óvni a határjelet. Ezek a kiegészítő eszközök nem határjelek, csupán azok közelségét jelölik. Nem szabálytalan az az eljárás sem, ha a telettulajdonosok a határjel mellé karót helyeznek el a jelek helyzetének pontos megjelölésére.<sup>13</sup>

A fentebb ismertetett határjelek **karbantartására** a felek az 1922-es határkijelölés után első ízben 1964. október 31-én intézkedtek, annak ellenére, hogy a Trianoni Békeszerződés 33. cikke rendszeres ellenőrzést írt elő.<sup>14</sup> A közös államhatár láthatóságáról és az ezzel összefüggő kérdések szabályozásáról szóló szerződés alapján 1966–69-ben került sor időszakos megjelölési, ellenőrzési és felújítási munkálatokra a 40 éve elhanyagolt határszakaszon. A munkák során többek között közbeiktatott határjeleket is elhelyeztek olyan helyeken, ahol két határjel között jelentősebb töréspont volt található. Ez alkalommal került sor a Fertő-tóban az államhatár kiegészítő megjelölésére **facövekekkel**. Az itt végzett munkálatok során a „B.-01.” és „B.-02.” jelű 1922-ben meghatározott és állandósított határjelek felújítására is sor került.<sup>15</sup> A terméskő kúppal védett betontömbök az átlagosan 80 cm mély vízben a természeti hatások következtében elpusztultak, így 1967-ben mindkettőt 40×40 cm keresztmetszetű vasbeton tömbre, cölöpre építették. A határszerződés részletesen szabályozta a határutak használatát, melyek esetében a határvonal az út középvonalán halad (a határutakat egyébként napkeltétől-napnyugtáig a szerződés szerint mindkét állam lakossága és határőrizeti szolgálati személyei szabadon használhatták) A Határbizottság feladata elsősorban az volt, hogy 1924 óta először a határjeleket megvizsgálja, és rendbe hozza. 1969-re az összes határjellet geodéziailag ellenőrizték és kb. 450 elveszett vagy erősen sérült határjellet pótoltak, cseréltek, illetve újítottak fel.<sup>16</sup>

## 2.2. A magyar-jugoszláv (szlovén, horvát, szerb) államhatár határjelei

A Jugoszlávia térségében végbement politikai változások hazánk déli szakaszát alapvetően érintették. Míg Csehszlovákia és a Szovjetunió utódállamokra való szétesése az adott magyar határszakasz egészére egységesen hatott, ezért ezeknek csupán a neve változott, addig a volt Jugoszlávia és Magyarország közötti határszakasz három utódállam („kis” Jugoszlávia, később: Szerbia-Montenegró, majd Szerbia; Horvátország és Szlovénia) között került felosztásra. Maga az államhatár helye, így megjelölése azonban nem változott, a Trianoni Békeszerződéshez kapcsolódó demarkációs munkák és határokmanyok továbbra is érvénybe maradtak. Kisebbségi változásokra, illetve pontosításokra nyilvánvalóan szükség lesz a közeljövőben (pl.: új hármashatárjel felállítása, a szakaszbeosztás pontosítása stb.) azonban a határvonal korábbi megjelölése és az erre alkalmazott határjelek változatlanok maradtak.

Az 1991 előtti Jugoszláviának Magyarországgal közös határszakasza 6 szakaszra volt felosztva, melyeket az ABC nagybetűivel jelöltek. A határjelek elosztása és számozása ezt a szakaszbeosztást követte. Az utódállamok ezt a beosztást örökölték meg, amely azonban nem pontosan felel meg az új határszakaszoknak. Míg a magyar-szlovén határszakasz csak nagyjából azonos az „A” szakasszal, és a magyar-horvát határ sem pontosan egyezik a korábbi „B” és „C” szakaszokkal, addig szerb viszonylatban pontosan megfelel a korábbi „D”, „E”, „F” szakaszoknak. Ez utóbbinál csak a szakaszok betűjelének megváltoztatása lehet indokolt, ám az előző kettőnél a korábbi szakaszok kiterjedését is hozzá kell igazítani az új határszakaszokhoz. Nem is beszélve arról, hogy Szlovénia esetében a szakaszbeosztás egyenesen értelmét veszítette.

### 2.2.1. A magyar-osztrák-szlovén hármas határpont:

A Saint Germain-i és a Trianoni Békeszerződések alapján kijelölésre került egy hármas határpont a Rába és a Mura folyók közötti területen, Tótlaktól kb. 2 km-re keletre. Magyarország, Ausztria és az akkor még Szerb-Horvát-Szlovén állam közös határpontja 1922. május 5-én került kijelölésre Oberdrosen, Felsőszölnök és Tótlak települések határpontján mintegy 2,7 km-re délkeleti irányban a tótlaki templom tornyától. A határpont egy erdei tisztáson található és háromoldalú, piramis alakú, alapjától 2,15 m magas márványkő jelöli.<sup>17</sup> Érdekessége, hogy a gúla alapját alkotó háromszög oldalai 160, 169, és 173 cm hosszúak, míg a fedlapon elhelyezett háromszög minden oldala 73 cm. A három szomszédos állam címerei eredetileg fekete, oválisra faragott svéd gránitból készültek. A piramis oldalain valamivel lejjebb ma is megtalálhatók a békeszerződések dátumainak gravírozásai. 1991. június 13-án az 5. időszakos határjel ellenőrzés alkalmával az új állami címerünket, 1993. május 4-én pedig a különvált Szlovénia címerét helyezték el a jelen.<sup>18</sup>

A hármashatárjel egy lépcsőzetes alapra épített háromoldalú csonka gúla, melynek mindhárom oldalán egy-egy határos ország címere és az adott határt kijelölő békeszerződés aláírásának dátuma látható. A határkő osztrák oldalán „10. XI. 1919.” (Saint Germain), a magyar oldalon „1920. VI. 4.” (Trianon), míg a szlovén oldalon mindkettő olvasható. Ez a határkő 1922 óta áll jelenlegi helyén, korábban nem volt hármashatárjel az egykori Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, majd Jugoszlávia egyes tagállamai és Magyarország hármas határpontján.

### 2.2.2. A volt jugoszláv tagállamok és Magyarország közös határszakaszán alkalmazott további határjelek

Szerbia, Szlovénia és Horvátország Magyarországgal közös határszakaszán a határvonal fő töréspontjait **számozott határkövek** jelölik, amelyek csonka gúla alakúak. Ezeknek az előző határkő felőli oldalán a szakasz betűjelzése és törésvonal alatt (minden szakaszban 1-gyel kezdődően) a határkő sorszáma van feltüntetve. A kövek magyar terület felőli oldalán „MK”, illetve a régebbieken „MNK”, míg az átellenes oldalon „SFRJ”, illetve „FNRJ” rövidítés olvasható. A kövek felső lapjának közepén kereszt jelzi a bemért határpont pontos helyét. A határkő színe fehér, rajta a jelzések és feliratok bemélyítettek és fekete színűek. A kő teljes magassága 130 cm, melyből 50-60 cm található a föld felett. Alapja 30×30, fedlapja 20×20 cm-es.

A határvonal mellék töréspontjait **számozatlan határkövek** jelölik, melyeknek **két fajtáját** alkalmazták. Az eltérés közöttük egyrészt méretükben, másrészt abban van, hogy a nagyobb számozatlan határkő honi és túloldali terület felé néző oldalán az adott államok nevének hivatalos rövidítése olvasható az oldallapba mélyítve. A kisebb méretű kövön sem felirat, sem számozás nincs. Mindkét kő hasáb alakú, fehér színű, fekete bemélyített feliratokkal. (20×20×100 cm, valamint 18×18×60 cm)

A határvonal egyéb megjelölésre érdemes pontjait 170–200 cm alsó átmérőjű, **facövekkel ellátott határdombok**, illetve 100–120 cm föld feletti magasságú **faoszlopok** jelölik. A határdomb gyep-téglával kirakott földhányás, amelynek tetején egy, a felső végén is kihegyezett, 10 cm átmérőjű és

40–50 cm-re a föld fölé emelkedő facövek helyezkedik el. Mindkét kiegészítő határjel festetlen és jeletlen, felirat nélküli. Számozatlan határkövekre való kicserélésük folyamatban van.<sup>19</sup>

### 2.3. A magyar-román államhatár határjelei

#### 2.3.1. A magyar-jugoszláv-román hármashatárjel

A magyar-román jugoszláv hármashatárpontot egy lépcsőzetes alapra épített, háromoldalú csonka gúla alakú obeliszk jelöli. Ez a hármashatárkő a legmagasabb a Magyarország államhatárain álló valamennyi közül, a felszín feletti része meghaladja a három métert. A jel három oldalán a szomszédos államok címerei és a Trianoni Békeszerződés aláírásának dátuma áll.

Lépcsőzetes alapjának oldalai 186, 157, és 136 cm-esek, a rajtuk álló gúlát alkotó háromszögek oldalai pedig 61, 55, és 46 cm hosszúak. Az alap 177 cm, a gúla 131 cm magas, a jel teljes magassága tehát 308 cm.

#### 2.3.2. A viszonylatban alkalmazott további határjelek

Az egyes szakaszok végpontjait hasáb alakú **szakaszvégek** jelölik (40×40×240 cm). A szakaszok a magyar-román-jugoszláv hármashatárjeltől a magyar-ukrán-román hármashatárjel felé haladva az ABC nagybetűivel vannak jelölve. Mivel Trianon óta a román és a jugoszláv fél között terület átadás történt, az első szakasz jele „N”, a továbbiaké pedig „A”-tól „L”-ig halad. Az 1949–1950-es román-jugoszláv határkiigazítás következtében a magyar-román jugoszláv hármashatár 13 km-re délnyugatra tolódott. A szakaszvégek előző határkő felőli oldalán a kő száma áll, amely beilleszkedik a fő határkövek számozási sorrendjébe. Többi oldaluk jelölése megfelel az általános jelölési rendnek. Az „N” szakasz végkővén a későbbi területcseré következtében nem az 1922-es, hanem a későbbi területcserét követő felállítás dátuma áll.

A határ fő töréspontjain **fő határkövek** állnak, melyek felső részükön csúcsban végződő, négyoldalú csonka gúla alakú, négy oldalukon jelölt határjelek (40×40×125 cm). Az előző határkő felé néző oldalukon a szakasz betűjelzése és (minden szakaszon belül 1-gyel kezdődő) a fő határkő sorszáma áll. Az átellenes oldalukon felállításuk évszáma olvasható, ez esetben „1922.” a kövek honi terület felé eső oldalán „M”, túloldali terület felé eső oldalán „R” betű áll. A bemért pont helyét a kő csúcsán lévő kereszt jelöli. A kő fehér színű, a jelzések és feliratok bemélyítettek, fekete színűek.<sup>20</sup>

A határvonal mellék töréspontjait **közbeiktatott határkövek** jelölik, melyeknek alakja, színe a fő határkövekhez hasonló, azonban azoknál kisebbek (30×30×72 cm). Feliratozásuk megegyezik a főkövével, azonban a számozása eltérő: az előző fő határkő betű és számjele alatt (minden fő határkőtől 1-gyel kezdődően) a közbeiktatott határkő száma olvasható.

Azokon a határszakaszokon, ahol a határvonal kétoldalú határjelekkel nem volt megjelölhető, **egyoldalú határkövek** állnak. Ezeknek három fajtáját alkalmazzák:<sup>21</sup>

**1., „PR” jelű egyoldalú határkő:** (25×25×120 cm) a kő hasáb alakú, fehér színű, feliratozása bemélyített fekete. Számozása illeszkedik a fő határkövek számozásába, de felette a „PR” jelzéssel. A kő túloldalán a felállítás éve áll.

**2., „Rep.Pil.” jelű egyoldalú határkő:** teljesen megegyezik a „PR” jelű határkövével, azonban jelölésében a „Rep.Pil.” (reperpilota) rövidítés olvasható.<sup>22</sup>

**3., A sokszögkő** nem igazán határkő, de illeszkedik a határmegjelölés rendszeréhez, ezért határjelnak tekintjük. Mérete megegyezik az előbbi két határkövével, egyik oldalán „PP” jelzés, a másik oldalán a szakasz betűjelzése és (minden szakaszon belül 1-gyel kezdődően) a sokszögkő sorszáma, harmadik oldalán pedig a felállítás éve áll. A fentiekből kitűnik tehát, hogy számozása nem illeszkedik a fő határkövek számozási rendszerébe.

Vizenyős területeken és időnként kiszáradó árkokban a határvonalon lévő egyes pontokat fő- illetve közbeiktatott határkövek helyett **fő- és közbeiktatott pilóták** jelölik. Ezek faoszlopok, amelyek kis fémtáblák jelölik a határjel számát, ami illeszkedik a fő- és közbeiktatott határkövek számozási rendszerébe. A pilóták mérete nincs szabályozva, műszaki paramétereik az egyes határokmányokban csupán ajánlás jellegűek.

A határvonal határjellel meg nem jelölt egyes pontjain **faoszlopok** állnak, amelyek földből kiálló részének felső fele fehér, az alsó fekete színű. Felirat, számozás nincs rajtuk. A pilóták és e faoszlopok határkövekre való lecserélése folyamatban van.

Ha a határjelet eredeti helyére nem lehet visszaállítani, vagy az ott veszélyben van, akkor a határvonal eredeti pontjának biztosítására „Rep.Pil.” páros határjelet kell elhelyezni. A „Rep.Pil.” köveket páros elhelyezés esetén a határjel eredeti pontjától egyenlő távolságra kell elhelyezni. Az újonnan elhelyezett „Rep.Pil.” határjel bemérésének adatait centiméter élességgel kell meghatározni.<sup>23</sup>

A határkövek vagy beton, vagy betonhabarccsal kötött téglalapra épülnek, 80x80cm-es keresztmetszettel és szükség szerint változó magassággal. A betonalap keverési aránya 1:2:3, míg a téglalapnál a betonhabarcs keverési arány 1:3. a határkö az alapba 25-30 cm mélyen építendő be.<sup>24</sup>

A határvízen épült hidakat a határvonal a folyó közepén metszi függetlenül a határ menetétől a vízen. A határon áthaladó vasútvonalakon, utakon, vizeken a szomszédos államok külön intézkednek a saját területükön elhelyezett jelzések, tájékoztató jelek, az utakon sorompók létesítésére és karbantartására.<sup>25</sup>

#### 2.4. A magyar-szovjet (ukrán) államhatár határjelei

A párizsi béke következtében új politikai-földrajzi helyzet állt elő hazánk északkeleti határán. A szerződés előírta a Magyarország és a Szovjetunió közötti államhatár redemarkálását (újra kijelölését, kitűzését, felmérését). A redemarkációs munkálatokat erre a célra szervezett, a terepmunkálatok alatt Debrecenben székelő Szovjet-Magyar Vegyesbizottság irányította, amely magyar és szovjet delegációból állt. A kitűzendő határ teljes hossza 135 088 m. a geodéziai munkálatok a következő sorrendben folytak le:<sup>26</sup>

- 1., a régi határjelek felkeresése, kitűzése
- 2., a határvonal helyzetének tisztázása és végleges kitűzése
- 3., helyszíni mérések elvégzése
- 4., a határpontok koordinátáinak kiszámítása
- 5., a határjelek felállítása, jegyzőkönyvek, geodéziai vázlatok elkészítése.

A munkák megkezdése előtt meg kellett állapítani a régi határvonal töréspontjainak helyét. E célból október 4-én megkezdődött a határbejárás, melynek során kijelölték a határjelek helyét. Ezután a jelek bemérése következett. A bemért pontokra ideiglenesen **cövekeket** helyeztek el. Az ideiglenes jelek megírását írónnal végezték, azokat csak a tél elmúltával írták meg véglegesen.

1949. július 19-én került sor a redemarkációs dokumentum aláírására, melynek kidolgozásába a hármashatár miatt Csehszlovákia is bevonásra került.<sup>27</sup>

##### 2.4.1. A magyar-csehszlovák-román hármashatár:

Az 1920. évi békeszerződés és a demarkációs okmányokban rögzített magyar-csehszlovák-román hármashatárpont (az 1947. évi békeszerződésben rögzített csehszlovák-szovjet területátadás következtében) ma magyar-ukrán-román hármashatárpontot képez. Mivel a határpont a Túr folyó medrében van, a szomszédos államok területét képező partszakaszon helyezték el a határjeleket. Az egyes hármashatárjelek két részből állnak: egy csúcsban végződő fekvő helyzetű alapköből és egy rajta elhelyezkedő ugyancsak csúcsban végződő, de álló helyzetű négyoldalú csonka gúlát formázó köből. Az alapkö csúcsban végződő része a hármashatárpont irányába mutat. Az álló határkö hármashatárpont felé eső oldalán a következő felírás található egymás alatt: „MAGYARORSZÁG UKRAJNA ROMÁNIA”, valamint a redemarkációs munkálatok évszáma: „1948.” Az ezzel átellenes oldalon a „MAGYARORSZÁG” felirat és alatta az állami címer látható. A határkö másik két oldalára egyaránt a „TUR” szót mélyítették be.<sup>28</sup> A magyar területen álló oszlop a Túr folyó jobb, szakadékos, nyílt partján a hármashatártól nyugatra 39 méterre, a magyar-ukrán államhatár „1.” Számú határjel középpontjától délkeletre 42,4 méterre, valamint a magyar-román határ „PP-9.” számú magyar határkötőtől 122,4 méterre van felállítva. Azonos határjelek állnak ukrán és román területen, csupán felirataik és felségjelük tér el a nemzeti sajátosságuknak megfelelően. Az oszlopok középpontja alá, a betonlapzatba keresztrel jelölt keramitlap van elhelyezve. Mindegyik oszlop alján félkör alakú kivágás van, amelyen keresztül megirányozható a határok találkozási pontja a gránitlapba helyezett fémtüskék segítségével. Az oszlopok föld feletti magassága 1,97 m.<sup>29</sup>

##### 2.4.2. A viszonylatban alkalmazott további határjelek:

A magyar-ukrán határ megjelölésére 1948-ban a redemarkációs vegyesbizottság **határoszlopokat** és **határjel középpontokat** alkalmazott. A határoszlop csúcsban végződő hasáb. Az oszlopon az állami címer domborművű plakettje és a határoszlop száma áll. A színes címer és a fekete számozás egyaránt a határvonal felé néz, az oszlop többi oldalán jelölés nincs. A határoszlop felülről lefelé körkörös piros-fehér-zöld sávozású. Az oszlopok számozása a magyar-román-ukrán hármashatártól kezdődően a magyar-szlovák-ukrán hármashatárig folyamatos. A határoszlopok a szárazföldi határszakaszokon is párosan, magyar és ukrán területen állnak. Az ukrán oszlopok mérete, alakja azonos, azonban rajtuk az ukrán állami címer domborművű színes plakettjét helyezték el, és felülről lefelé csavart futó sávozása kék-sárga színű. A határoszlopok határtól mért távolsága általában 2,5 m. A magyar és ukrán oszlopok

között a határvonalon állnak az ú.n. határjel középpontok, amelyek maguk is határkövek. E jelek is csúcsban végződő hasáb alakú kövek, melyek fehér színűek, de feliratot nem tartalmaznak. A vízi határszakaszon értelemszerűen nincsenek határjelközéppontok, a folyó medrében húzódó határvonalat általában csak a két parton álló határoszlopok jelölik.<sup>30</sup>

A szovjet delegáció álláspontja az volt, hogy a határvonal mentén ahol lehet és célszerű rövidítsen, a fölösleges kiszögelléseket és hurkokat levágja. A felek megállapodása szerint a határvonalon húzódó vizes árkok középvonalán haladt az államhatár, továbbá út nem képezhet határt, vagy ha igen, azt a forgalom elől le kell zárni (a határleíró jegyzőkönyvekben ezt „felhagyott út”, vagy „használaton kívüli út”) megjegyzéssel kellett feltüntetni.

Az utasítás szerint a határvonal minden töréspontjára jelet kellett volna állítani, amely a magyar határszakaszon kb. 500 határjelet jelentett volna. A már említett szovjet álláspont szerint azonban csak olyan helyeken állítottak fel jeleket, ahol a határvonal élesen törik, és esetleg kétségek merülnek fel további menetét illetően. A megegyezés alapján tehát a jelek száma 168 db-ra csökkent. Minden határjel kettő, átmeneti határszakaszon három facölöpből állt, amely 345 db cölöp, és 100 db cövek (határjel középpontként) felállítását jelentette. A cölöp anyaga vörösfenyő volt, keresztmetszete 25×25 cm, hossza pedig 3 m, amelyből 1 m felszín alatt volt.

A felállításkor a határjel felső végébe, a piros mezőbe a túloldali terület felé néző oldalon zománcozott címertáblát erősítettek fel. Ez alatt helyezkedett el a határjel száma, melyet fekete lakfestékkel festettek fel (a címer és a szám együtt képezték a jel homlokoldalát). A határcölöp alsó, megmunkálatlan része kreozottal van impregnálva és kátránypapírba burkolva került a földre. Az alsó rész két keresztléccel van ellátva, melyek rögzítik helyzetét és megóvják a lesüllyedéstől.

#### A viszonylatban háromféle jelet alkalmaztak:

**1., A szárazföldi jel** két cölöpből áll (méretük 22×22×320 cm, föld feletti magasságuk 200 cm), amely a határvonalon derékszögben, lehetőleg attól 2,5 m távolságra úgy helyezkedik el, hogy a homlokoldal a szomszéd állam felé néz. Ahol a terepviszonyok szükségessé tették, a cölöpök távolsága 2,5 m-től eltérhetett, de ezt a tényt a határleíró jegyzőkönyvekben rögzíteni kellett. A határjel középpontokat úgy kellett elhelyezni, hogy a cölöpöket összekötő egyenes a határvonal törésszögének felezőjébe essen. Maga a határjel középpont egy henger alakú, csúcsosra faragott 15×15×160 cm-es kis facölöp volt, amely kb. 40–60 cm-re állt ki a földből, és alatta a középpontban földalatti jel gyanánt egy lefelé fordított üveg volt elhelyezve. A határcölöpök alatt 5 db ököl nagyságú kő töltötte be ezt a szerepet.<sup>31</sup>

**2., Vízi határszakaszokon** csak a két határcölöp képezte a határjelet. Ezek a folyó vagy a patak partján úgy kerültek elhelyezésre, hogy az azokat összekötő egyenes a folyót derékszögben metszse. A cölöpök határponttól mért távolságát jegyzőkönyvben rögzíteni kellett.<sup>32</sup> Az egyenes határszakaszokon és a folyók mentén a határjelek nem lehetnek távolabb 1000 m-nél.

**3., Az átmeneti jel** három facölöpből állt. A két facölöp és a közöttük elhelyezett határjel középpont a folyónak vagy pataknak azon a helyén állt, ahol a szárazföldi határ véget ért.<sup>33</sup> A harmadik cölöp a folyó áttelnes partján volt, és mint irányító cölöp szerepelt. Feladata az volt, hogy a folyó közepe felé haladó határvonal irányát rögzítse.

A szárazföldi jeleknél a határjel középpont koordinátáit kellett megadni, míg a vízi jeleknél mind a két cölöpöt be kellett mérni. Az átmeneti határjelek esetében szintén a határjel középpont koordinátáit kellett rögzíteni.

A határszakaszon négy fő fordulópontot rögzítettek. **Fő fordulópont** a határvonalnak azon pontja, ahol a határvonal általános iránya egy éles törésponton egy másik általános irányban tér át. Ezeket a többi határponthoz hasonlóan jelölték, azonban a kis henger alakú határjel középpont helyére egy 35×35×185 cm átmérőjű **gránitoszlop**ot, illetve egy helyen ugyanilyen méretű **műköoszlop**ot helyeztek el.<sup>34</sup>

A határbejárás során minden felállított határjelet megnéztek, többet ki is vettek, mert a cölöp nem állt egyenesen vagy homlokoldala elfordult.

Az ukrán viszonylatban bekövetkezett talán legfontosabb változás a pontjelből és figyelemfelhívó oszlopból álló kiegészítő határjel bevezetése volt a '90-es évek végén. Az oszlop anyaga és formája megegyezik az országutak mentén található terelőoszlopokéval, mérete 200×12×12 cm, melyből 50 cm a föld alatt található. A 3 oldalú oszlop honi terület felé néző oldalán „ÁLLAMHATÁR”, túloldali terület felé néző oldalán „ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН” („Államhatár”) felirat, harmadik oldalán pedig a jel száma található. Az oszlop lábánál található a határpontot ténylegesen jelölő sárga színű pontjel, amely csupán néhány cm-re látszik ki a földből, azonban 50 cm mélyen 3 db elhelyezésre kinyitáló horog rögzíti. A határjel számát a pontjel is viseli.



## 2.5. A magyar-csehszlovák (szlovák) államhatár határjelei

1947. után a csehszlovák határon két nagy változás következett be:

**1.,** Csehszlovákia lemondott Kárpátaljáról a Szovjetunió javára, így létrejött a 135,1 km hosszú magyar-szovjet határ, amely akkori államhatárunk 6 %-át adta (a volt magyar-csehszlovák határszakasz, amely 1938-ban a maga 828 km-ével az államhatár 36 %-át tette ki, 1948-ra 687,5 km-re csökkent /30 %/)<sup>35</sup>.

**2.,** ugyanakkor Csehszlovákia a párizsi békeszerződés I. rész 1. cikk 4/c alpontja alapján megkapta a pozsonyi hídfő biztosítására Dunacsúny, Oroszvár és Horvátjárfalu kataszteri területét<sup>36</sup>. Az Állami Földmérés mérnökei és a csehszlovák csoport közösen végezte el a 6750 m hosszú új határszakasz ki-tűzését, és jelekkel való állandósítását. Ez egyben az új magyar-csehszlovák határszakasz I. alszakaszát alkotta. Problémát okozott a munkálatok során, hogy a békeszerződés szövege és térképmellékletei eltértek egymástól.

A béke előírta az új határvonal topográfiai felmérését, amelyet 1948 áprilisában hajtottak végre.

### 2.5.1. A magyar-szovjet-csehszlovák hármashatárpont

A trianoni béke értelmében eredetileg a magyar-csehszlovák-román hármashatárponttal zárult volna keleten a magyar-csehszlovák határszakasz, a párizsi béke azonban már a Tisza folyó medrében rögzítette Magyarország és Csehszlovákia közös határának végét. Pontos helyét a három állam saját partszakaszán elhelyezett három obeliszk által képzett háromszög mértani középpontja adja. A három határjel azonos méretű és anyagú, alaprajzuk egyenlő szárú háromszög, melynek alapját a folyó jobb partján felállított két oszlop alkotja, melyek közül az egyik szovjet-csehszlovák határvonaltól 23,4 m-re szovjet területen, a másik 37,5 m-re csehszlovák területen került felállításra. A háromszög csúcsát a magyar területen felállított oszlop képezi.<sup>37</sup> A gúlák föld feletti magassága 2,27 m. A határjel oldalainak hossza az alapnál 50 cm, a fedlapon 30 cm. A gúlák közül kettő a Tisza jobb partján, az egyik szovjet a másik csehszlovák oldalon a folyóparttól 48 ill. 50 m-re, a harmadik magyar területen a bal parton állt. A magyar határoszlop Záhony község templomtornyától délnyugati irányban 1432,5 m-re, a parttól 54 m-re került felállításra. Távolsága az első szovjet oszloptól 250 m, az első csehszlovák határoszloptól 249,9 m, a magyar-szovjet államhatáron felállított „365.” számú magyar határoszlopig 620,1 m volt. A három gúla egy egyenlő szárú háromszöget képez, melynek magassági vonalán az alaptól 121,5 m-re, a magyar gúlától 117,7 m-re van a hármashatár találkozási pontja. Maga a határpont tehát a Tisza határfolyó középvonalának és az államok területén elhelyezkedő határoszlopok alkotta háromszög magassági vonalának metszéspontja.<sup>38</sup>

A gúlák méreteit a magyar fél október 27-én tudta meg, mert a szovjetek ezen a napon szállították ki a gúlákat az államhatárra. E méretek alapján rendelte meg a Vegyesbizottság a magyar gúlákat Debrecenben, melyeket december 9-én állítottak fel. A hármashatár megállapítása és jegyzőkönyvi átvétele december 15-én történt meg.

A magyar partszakaszon álló határjel honi terület felé néző oldalán „MO TISZA 1948” felirat áll. A két szomszédos állam oldalán csupán annyi az eltérés, hogy az „MO” betűket „S” és „U” betűk helyettesítik.

A határjelről legutóbb 1995. január 26-án Michalovcén írtak alá jegyzőkönyvet.

### 2.5.2. A viszonylatban alkalmazott további határjelek

**Szakaszhatárjel:** (35×35×185 cm) a határszakaszok elején, a „Triplex”-től a „Tisza” felé nyugatkeleti irányban, folyamatosan római számokkal számozva, a határszakasz számával jelölve.<sup>39</sup>

**Főhatárjel:** (25×25×140 cm) a határvonal jellegzetes irányváltoztatásainál, terepváltozásoknál, vagy fontosabb földrajzi elemeknél (az államhatár keresztezése úttal, vasúttal, kataszteri határral, stb.) alkalmazzák. A főhatárjel száma a megelőző szakaszhatárjel számából és ponttal elválasztva a fő határjel sorrendben következő arab számából áll<sup>40</sup> (pl.: IV.1).

**Mellékhatárjel:** (20×20×90 cm) a határvonal töréspontjainak közvetlen vagy közvetett megjelölésével biztosítja a határ láthatóságát. A mellékhatárjel számának számlálójában a megelőző főhatárjel száma, míg nevezőjében a mellékhatárjel sorszáma áll<sup>41</sup>(pl.: IV.1/2)

**Közbeiktatott határjel:** (20×15×70 cm) az államhatár megjelölésének kiegészítéseként kerül elhelyezésre ott, ahol a szomszédos határjelek között a közvetlen láthatóság nem biztosított, illetve más okból szükséges a kiegészítő megjelölés. A jel száma az előző határjel (szakasz-, fő-, mellékhatárjel) számából áll, amely után a nevezőben folytatólagosan az ABC kisbetűi következnek (pl.: IV.1/12a).<sup>42</sup>

**Egyedi határjel:** azokon a helyeken, ahol a fenti határjelek közül valamelyiket műszaki vagy te-

repi okból nem lehet elhelyezni (pl.: úttestben, sziklában, áttekinthetetlen mocsaras terepen) lehetőség van egyedi határjel alkalmazására. Ez lehet **fémplakett** az úttest szintjében, **oszlop** a vízenyős terepen, valamint **sziklába vésett jel**. Az egyedi határjel elhelyezésének szükségességéről a Közös Határbizottság dönt.<sup>43</sup>

A II. határszakasz (Duna) határokmlányaiba a határjeleken és geodéziai pontokon kívül szerepelnek **egyéb, koordinátákkal rendelkező jelek** is:<sup>44</sup>

1. Szelvénykövek „V.O.”
2. Pótszelvénykövek „P”
3. Dunaszabályozási betontokok „D. r.”
4. Szintezési fixpontok „F.P.”
5. Kilométertömbök „Km”
6. Új kilométerkövek „km”
7. Egyéb (VÁSÁRHELYI Pál-féle) alappontok „A.P.”
8. Új kilométertömbök rúdjai „Km”
9. Háromszögelési kövek „H.P.” vagy „K.F.”
10. Régi kilométerkövek (tetején bevéssett kereszttel)
11. Régi kilométerkövek (tetején vasszöggel)
12. Jelzés nélküli kövek
13. Templomtornyok, gyárkémények

Ezeket csak koordinátaellenőrzés és szabályszerű állandósítás (földalatti jel elhelyezése) után lehet geodéziai pontoknak tekinteni.

#### **Szabványos határjelek.**<sup>45</sup>

Anyaguk lehet terméskő (andezit, bazalt, gránit, márvány, mészkő) vagy beton (vasbeton). A határjelet kerámiából, betonból vagy egyéb tartós anyagból készült földalatti jel fölé kell elhelyezni, ezek között a külpontosság nem haladhatja meg az 1 cm-t. A határjelet a földalatti jel fölött újra kell állandósítani, ha az 40 cm-es magasságban több mint 10 cm-t megdőlt a függőlegestől.<sup>46</sup>

A jelet fehér színű, míg oldalainak felső 5 cm-ét, illetve közbeiktatott határkő esetén felső 4 cm-ét és tetejét piros színű időjárásálló festékkel kell lefesteni. A kövek felső lapján feketére festett vésett kereszt jelöli a bemért pont helyét. A kő számozása mindig az előző kő felőli oldalon van, míg az átellenes oldalon a határt megállapító békeszerződés megkötésének dátuma látható (4. VI. 1920.).

A jel számát a határvonalra merőleges oldalon, ez előző határjel irányába kell felírni. A határvonalon álló határjelre a honi terület felé „MO” felségjelzés, míg az átellenes oldalra „S” felségjelzés kerül. A határjel középpontját a felső lapján lévő, feketére festett keresztvésés jelöli. A jelre a középponti jel közepéből kiindulva az előző és a következő határjelre vagy határpontra irányuló irányjeleket kell festeni. Amikor a határvonal megjelölése közvetlenül közvetettre vagy fordítva vált, akkor az irányjel az első vagy utolsó jelöletlen pontra irányul, amely általában a határút tengelyének vagy a határvíz középvonalának, illetve a közvetett megjelölés elejét vagy végét jelölő határjelek egyenesének metszéspontja.

Az áthelyezett határjel megtartja eredeti számát, de utána „X” jelet kell a határjelen és az okmányokban feltüntetni (pl.: XV.12x)<sup>47</sup>

A **sokszögek** nem határkövek, de az államhatár megjelölését szolgálják. Teljes egészében fehér színűek, egyik oldalukon „P” betű, az ezzel átellenes oldalukon (szakaszonként 1-gyel kezdődően) az adott sokszögek sorszáma áll. A felső lapon itt is kereszt jelöli a bemért pontot. Minden betű, szám és jelölés bemélyített, feketére festett. A sokszögek soha nem állnak határvonalon, mindig valamelyik szomszédos állam területén helyezkednek el.

**Határjelek védelme, jelző-védő rúd:** az áttekinthetetlen terepen, illetve ott, ahol a határjelre utólag kell felhívni a figyelmet, láthatóvá tenni, továbbá a jelrongálás megelőzése céljából a határjel mellé jelző-védő rudat lehet elhelyezni. A rúd 2–2,5 m magas, fehér színű, anyaga fém vagy műanyag, melynek a csúcstól mért 20 cm-es felső részét piros színűre kell festeni. A rudat a határjeltől kb. 1 m távolságra úgy kell elhelyezni, hogy ne zavarja a szomszédos határjelekkel való összelátást.<sup>48</sup>

Jegyzetek:

- <sup>1</sup> GÁSPÁR: 55.p.  
<sup>2</sup> GÁSPÁR: op. cit.  
<sup>3</sup> GÁSPÁR op. cit. 55.p.  
<sup>4</sup> SUBA  
<sup>5</sup> DIÁN: 24.p.  
<sup>6</sup> Loc. cit. 25.p.  
<sup>7</sup> Loc. cit. 25.p. (Földmérési és Távérzékelési Intézet archív dokumentumaival kiegészítve)  
<sup>8</sup> Loc. cit. 26.p.  
<sup>9</sup> Loc. cit. 24.p.  
<sup>10</sup> Irányelvek: 7.p.  
<sup>11</sup> Loc. cit. 7.p.  
<sup>12</sup> Loc. cit. 7.p.  
<sup>13</sup> Loc. cit. 8.p.  
<sup>14</sup> 1921/XXXIII. tc. II. RÉSZ Magyarország határai „33. Cikk. A különböző érdekelt Államok kötelezik magukat, hogy a bizottság által elhelyezett háromszögelési és egyéb jelek, határcölöpök vagy határvonalak megővéséről gondoskodnak.”  
<sup>15</sup> FABULYA  
<sup>16</sup> DIÁN: op. cit. 17.p.  
<sup>17</sup> GÁSPÁR: op. cit.  
<sup>18</sup> FTIÁD az osztrák határszakasz dokumentumai  
<sup>19</sup> GÁSPÁR: op. cit.  
<sup>20</sup> FTIÁD a román határszakasz dokumentumai  
<sup>21</sup> Loc. cit.  
<sup>22</sup> GÁSPÁR: op. cit.  
<sup>23</sup> KOVÁCS  
<sup>24</sup> FTIÁD a román határszakasz dokumentumai. 6. számú jegyzőkönyv a Magyar Határügyi Vegyesbizottság Aradon 1949. augusztus 27-én megkezdett, majd Nagyváradon folytatott és szeptember 5-én befejezett ülészakáról: „a,” melléklet alapján.  
<sup>25</sup> 18/1964 NET. tvr. 17.-20. cikk  
<sup>26</sup> SUBA: op. cit. 101.p.  
<sup>27</sup> Loc. cit. 101.p.  
<sup>28</sup> FTIÁD A szovjet határszakasz dokumentumai. A Magyar Köztársaság, a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója és a Román Népi Köztársaság államhatára találkozási pontja körzetének leíró-jegyzőkönyve. Budapest, 1949.  
<sup>29</sup> Loc. cit.  
<sup>30</sup> GÁSPÁR: op. cit.  
<sup>31</sup> GÁSPÁR: op. cit.  
<sup>32</sup> GÁSPÁR: op. cit.  
<sup>33</sup> GÁSPÁR: op. cit.  
<sup>34</sup> SUBA: op. cit. 103.p.  
<sup>35</sup> Loc. cit. 103.p.  
<sup>36</sup> 1947/XVIII. tv. „1. Cikk 4./c) Magyarország átengedi Csehszlovákiának Horvátjásfalut, Oroszvár és Dunacsanak községeit a jelen Szerződéshez 1/A alatt csatolt térképen megjelölt kataszteri területekkel együtt.”  
<sup>37</sup> TISZA: 1p.  
<sup>38</sup> Loc. cit. 2-4.p.  
<sup>39</sup> Utasítás: 14.p.  
<sup>40</sup> Loc. cit.  
<sup>41</sup> Loc. cit.  
<sup>42</sup> Loc. cit.  
<sup>43</sup> Loc. cit. 15.p.  
<sup>44</sup> Loc. cit. 16.p.  
<sup>45</sup> Loc. cit. 14.p.  
<sup>46</sup> Loc. cit. 19.p.  
<sup>47</sup> Loc. cit. 14.p.  
<sup>48</sup> Loc. cit. 15.p.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

## MONOGRÁFIÁK

- DIÁN — DIÁN József (szerk): *Rendezett határ – jószomszédság (30 éves a magyar-osztrák határszerződés)*, Budapest, 1994, Határőrség Országos Parancsnoksága.  
GÁSPÁR — GÁSPÁR László: *Határismeret*, Budapest, 2001, Határőrség.

## TANULMÁNYOK

- SUBA — SUBA János: Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi párizsi békeszerződés alapján. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VI. évf. (1996) 7. sz. 98-108. p. A tanulmány korábbi változata 1995. október 25-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háborúból diktatúrába” című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

## IRÁNYELVEK, MŰSZAKI LEÍRÁSOK, UTASÍTÁSOK, JEGYZŐKÖNYVEK

- FABULYA — FABULYA Pál: *Fertőtavi országhatár töréspontok állandósítási terve* – műszaki leírás. Budapest, 1967. OVF Árvízvédelmi Központi Szervek
- Irányelvek — *Irányelvek a vegyes technikai csoportok számára a magyar-osztrák államhatár felmérésére és megjelölésére, a határjelek karbantartására és felújítására*. Budapest, 2002, Állandó Magyar-Osztrák Határbizottság 7.p.
- KOVÁCS — KOVÁCS András (szerk): *Műszaki Utasítás a magyar-román államhatár határjeleinek együttes ellenőrzéséhez*. Budapest, 1975, A Magyar Népköztársaság 1. és 2. határszakasz megbízottainak műszaki küldöttsége.
- TISZA — A Magyar Népköztársaság, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság államhatárainak közös találkozási pontján felállított „TISZA” határjel jegyzőkönyve, Budapest, 1977, Magyar-Szovjet Határbizottság, 1.p.
- Utasítás — *Műszaki utasítás a határmunkák elvégzésére a magyar-szlovák államhatáron*. Budapest, 2001, az Államhatár Felmérésének és Megjelölésének Magyar-Szlovák Közös Bizottsága, 14.p.

## JOGSZABÁLYOK

- 1921/XXXIII. tc. — 1921/XXXIII. tc. az Észak Amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb- Horvát- Szlovén Állammal, Sziámmal és Csehszlovákiával 1920. június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.
- 1947/XVIII. tv. — 1947/XVIII. tv. a Párizsban 1947. évi február hó 10. napján kelt békeszerződés becikkelyezése tárgyában.
- 18/1964 NET. tvr. — 18/1964 NET. tvr. a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Román Népköztársaság Kormánya között a magyar-román államhatár rendje és a határkérdésekben együttműködés tárgyában Budapesten, 1963 évi június hó 13-án aláírt szerződés kihirdetéséről

## LEVÉL- ÉS IRATTÁRI GYŰJTEMÉNYEK

- FTIÁD — Földmérési és Távérzékelési Intézet Archívuma Államhatárügyi Osztály dokumentumai

A „Magyarország államhatárainak megjelölése 1867-1918. [XIV. évf. (2008.) 17. sz.], „Magyarország államhatárainak megjelölése 1919-1944” [XV. évf. (2008.) 18. sz.], „Magyarország államhatárainak megjelölése 1947-től napjainkig” [XVI. évf. (2008.) 19. sz.] című tanulmányosorozat forrás- és irodalomjegyzéke

## I. DOKUMENTUMOK (jegyzőkönyvek)

- Földmérési és Távérzékelési Intézet Államhatárügyi Osztály Archívuma (ideiglenes rendezés levéltári számozás nélkül): *6. számú jegyzőkönyv a Magyar Határügyi Vegyesbizottság Aradon 1949. augusztus 27-én megkezdett, majd Nagyváradon folytatott és szeptember 5-én befejezett ülészakaról*
- FÖMI ÁHO Archívuma (szám nélkül): *A Magyar Népköztársaság, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság államhatárainak közös találkozási pontján felállított „TISZA” határjel jegyzőkönyve – TITKOS, Budapest, 1977, Magyar-Szovjet Határbizottság*
- *Zárójegyzőkönyv a magyar-jugoszláv államhatáron a határvonal és a határjelek felújításának, megjelölésének és karbantartásának munkálatairól*, Budapest, 1996, Magyar-Jugoszláv Fővegyesbizottság Magyar Küldöttsége.

## II. IRÁNYELVEK, UTASÍTÁSOK, SZABÁLYZATOK

- FÖMI ÁHO Archívuma (szám nélkül): *Irányelvek a vegyes technikai csoportok számára a magyar-osztrák államhatár felmérésére és megjelölésére, a határjelek karbantartására és felújítására*, Budapest, 2002, Állandó Magyar-Osztrák Határbizottság
- FÖMI ÁHO Archívuma (szám nélkül): *Műszaki utasítás a határmunkák elvégzésére a magyar-szlovák államhatáron*, Budapest, 2001, az Államhatár Felmérésének és Megjelölésének Magyar-Szlovák Közös Bizottsága
- KOVÁCS ANDRÁS (szerk): *Műszaki Utasítás a magyar-román államhatár határjeleinek együttes ellenőrzéséhez*. Budapest, 1975.

## III. MŰSZAKI LEÍRÁSOK

- FABULYA PÁL: *Fertőtavi országhatár töréspontok állandósítási terve – műszaki leírás*. Budapest, 1967. június hó, OVF Árvízvédelmi Központi Szervek

## IV. MONOGRÁFIÁK, TANKÖNYVEK

- BACSA GÁBOR: *A magyar-jugoszláv (S.H.S.) határ megállapítása és kitűzése: a trianoni szerződés szerint : 1921-1924*, Budapest, 1998, Püski
- CHOLNOKY JENŐ: *Az új magyar határ bírálata*, Budapest, 1921, Magyar Királyi Tudományegyetemi Nyomda
- DIÁN JÓZSEF (szerk): *Rendezett határ – jószomszédság (30 éves a magyar-osztrák határszerződés)*, Budapest, 1994, Határország Országos Parancsnoksága
- GÁSPÁR LÁSZLÓ: *Határismeret*, Budapest, 2001, Rendőrtiszti Főiskola Határrendészeti Tanszék
- HUSZTI LÁSZLÓ: *Magyarország határai*, Budapest, 1987, BM Határország
- PALOTAI ZOLTÁN: *A trianoni határok*, Budapest, 1990, Interedition
- SALLAI JÁNOS: *Magyarország történelmi határai térképeken*, Budapest, 1995, Püski
- SALAMON KONRÁD: *Nemzeti önpusztítás 1918-1920*, Budapest, 2001, Korona Kiadó
- SZEBELKÓ IMRE: *Határkövek*, Budapest, 1988, Zrínyi Katonai Kiadó

## V. TANULMÁNYOK

- FOGARASSY LÁSZLÓ: A velencei jegyzőkönyv és a soproni népszavazás, *Soproni Szemle*, (1981.) 2. sz.
- LÓVEI PÁL: Határkövek., *Pavilon*. VIII. évf. (1993.) 8. sz. 22-27. p.
- SALLAI JÁNOS: A magyar-osztrák határ történetéről a XVIII. századtól napjainkig., *Soproni szemle*. L. évf. (1996.) 4. sz. 289-301. p.
- Idem: Az államhatár történeti áttekintése, *Comitatus : önkormányzati szemle*, XIV. évf. (2004.) 1-2.sz. 124-132.p.
- Idem: Változóban mai határaink is., *Népszabadság*, LVIII. évf. (2000.) 194. sz. 24-25. p.
- Idem: Az államhatár fogalmának történeti áttekintése., *Társadalom és honvédelem*. V. évf. (2001.) 3. sz.
- SUBA JÁNOS: *Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921-1925 között-a határmegállapító bizottságok működése*. Budapest, 1999, Magyar Honvédség
- Idem: A magyar-csehszlovák határszakasz határköveinek története. 1921-1925. In SZVIRCSEK Ferenc (szerk.): *A Nógrád megyei múzeumok évkönyve*. XXV. Kötet. Salgótarján, 2001, Nógrád megyei Múzeumok Igazgatósága, 31-49.p.
- Idem: A magyar-csehszlovák határ helyszíni megállapítása és kitűzése 1921-1925 között., *Limes*, X. évf. (1997.) 28.sz. 29-41. p.
- Idem: A Magyar Királyi Honvédség a határvédelemben a két világháború között. *Új Honvédségi Szemle*. LVI. évf. (2002) 6. sz. 101-115. p.
- Idem: A Jugoszláv Királyság északi határának kitűzése. A Magyar-Jugoszláv Határmegállapító Bizottság működése. 1921-1924. In KHERHKOVICH Ákos (szerk.): *A Janus Pannonius Múzeum évkönyve*. XLIII. köt. Pécs, 1998, Jannus Pannónius Múzeum, 223-242. p.

## VI. JOGSZABÁLYOK

- 1659/LXVI. tc. a szomszéd országokkal s tartományokkal a határoknak s egyéb tartozékoknak kiigazítására, az 1655-ik évi 30-ik s az abban idézett törvényeknek megújítása mellett, határidőt szabnak s biztosokat neveznek
- 1681/XXIII. tc. az ország határainak a szomszéd tartományokkal való kiigazítása végett, az 1659-ik évi 66-ik törvénycikk s a többi ott idézettek megújításával biztosokat neveznek
- 1715/XXXIX. tc. a határoknak a szomszéd tartományokkal való kiigazítására biztosokat neveznek
- 1723/XVII. tc. a határoknak a szomszéd országokkal és tartományokkal való kiigazításáról s megvizsgálásáról és ennek foganatosításáról
- 1729/VII. tc. A részek megyéinek visszakebelezéséről s a Magyarországszent koronájához tartozó kerületek visszaállításáról
- 1751/XXIV. tc. azon területek visszacsatolásáról, melyek Magyarországhoz tartoznak
- 1751/XXXV. tc. a határoknak a szomszéd tartományok és a csáktornyai uradalom között leendő megigazításáról
- 1764-65/XVI. tc. az ország határai iránt a szomszéd tartományokkal főnforgó villongások végleges elintézéséről
- 1792/XIX. tc. az ország határainak megigazításáról
- 1802/XXIII. tc. a határvillongások kiegyenlítéséről
- 1888/XIV. tc. az osztrák-magyar Monarchiának Romániával, a Monarchia két állama és Románia közt fenforgott határ-villongások kiegyenlítése végett, a határvonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött, s Bukarestben 1887. évi december 7-én november 25-én aláírt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről
- 1891/XLI. tc. a határ- és földmérési jelek büntetőjogi védelméről
- 1897/XIV. tc. a Magyarország és Ausztria között egyrészt Beszterce- Naszód és Máramaros vármegyék, másrészt Bukovina szélén elhúzódó országos határvonal megállapításáról.
- 1900/XIX. tc. a magyar-román határvonalon felállított határjelek kicserélése folytán felmerülő költségek fedezésére szükséges hitel engedélyezéséről.
- 1903/IX. tc. a Magyarország és Ausztria között Szepes vármegye és Gácsország szélén az úgynevezett Halastó körüli területen az országos határvonalnak megállapítása iránt az 1897/II. tc. értelmében alakított, választott vegyes bíráló bizottság által hozott ítélet becikkelyezése tárgyában.
- 1921/XXXIII. tc. az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről
- 1938/XXXIV. tc. a Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeknek az országgal egyesítéséről
- 1939/VI. tc. a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai területeknek az országgal egyesítéséről
- 1940/XI. tc. a felvidéki és kárpátaljai területek visszacsatolásával kapcsolatos nemzetközi vonatkozású kérdések szabályozásáról
- 1940/XXVI. tc. a román uralom alól felszabadult keleti és erdélyi országrésznek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásáról és az országgal egyesítéséről
- 1941/XX. tc. a visszafoglalt délvidéki területeknek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásáról és az országgal egyesítéséről
- 1947/XVIII. tc. a Párisban 1947. évi február hó 10. napján kelt békeszerződés becikkelyezése tárgyában
- A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1964. évi 18. számú törvényerejű rendelete a Magyar Népköztársaság Kormányja és a Román Népköztársaság Kormányja között a magyar-román államhatár rendje és a határkérdésekben együttműködés tárgyában Budapesten, 1963 évi június hó 13-án aláírt szerződés kihirdetéséről (Magyar Közlöny 48. szám – 1964. július 29.),

## VII. KÉZIRATOK

- SUBA JÁNOS: *A dualista Magyarország államhatárainak változásai 1868-1918 között*, Egyetemi doktori értekezés (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1996.